

Biblioteka
AVANTURA REČI

Urednik
Borislav Pantić

Naslov originala
J. M. G. Le Clézio
“La quarantaine”

Copyright © Éditions Gallimard, 1985.
“Cet ouvrage a bénéficié du soutien des Programmes
d’aide à la publication de l’Institut français.”

Copyright © 2014. za srpsko izdanje Čarobna knjiga
„Objavljivanje ovog dela podržao je Francuski institut
u okviru Programa za pomoć izdavaštvu.”

Avec le soutien du

www.centrenationaldulivre.fr

Dizajn korica
Čarobna knjiga

ISBN 978-86-7702-348-5

Nijedan deo ove publikacije, kao ni publikacija u celini, ne sme se reprodukovati, umnožavati, prešampavati niti u bilo kojoj drugoj formi i bilo kojim drugim sredstvom prenositi ili distribuirati bez odobrenja izdavača. Sva prava za objavljivanje ove knjige zadržavaju autor i izdavač prema odredbama Zakona o autorskim pravima.

Čarobna knjiga
Beograd 2014.

Ž. M. G. Le Klezio

KARANTIN

Prevela s francuskog
Melita Logo-Milutinović

**Čarobna
knjiga**

*U sumrak onoga vremena
kada će svi kraljevi biti lopovi
Kalki, gospodar vaseljene,
rodiće se ponovo iz Višnuove slave.*

Bagavata purana, I, 3, 26

U spomen na Alisu, koja je, na drumu što vodi
ka rtu Eniju, svaki put govorila: „Ovde se završava raj bogatih
i počinje pakao siromašnih.”

Putovanje bez kraja

U zadimljenoj sali, osvetljenoj uljanicama, ukazao se on. Otvorio je vrata, i njegov obris zadržao se načas u dovratku, naspram noćne tame. Žaku je zauvek ostao u sećanju. Visok skoro do grede ragastova, duge i razbarušene kose, veoma svetlog lica dečjih crta, dugih ruku i širokih šaka, tela sputanog u tesnoj bluzi zakopčanoj do grla. A iznad svega, nekako izgubljen, tvrdog pogleda punog opačine, mutnog od pijanstva. Stao je nepomično na vratima, kao da okleva, a onda počeo da sipa uvrede i pretnje, vitla pesnicama. Tad je u sali zavládala tišina.

Razmišljam o tome kako je moj deda prvi put video Remboa. Bilo je to početkom 1872, u januaru ili februaru. Mogu da odredim datum po Amalijinoj smrti i dolasku majora Vilijama u prodavnicu crkvenih kičERICA i pogrebne opreme u prizemlju njegove zgrade u Ulici Sen Silpis. Posle svog razlaza s Poglavarom i proterivanja sa imanja „Ana”, posle odlaska s Mauricijusa, krajem 71, Antoan i Amalija nastanili su se u Parizu, u četvrti Monparnas. Te zime u Parizu je bilo strahovito hladno, Sena je nosila komadiće leda. Amalija se nije dobro oporavila od groznice koju je dobila posle Leonovog rođenja. Možda je zbog svađe s Aleksandrom postala još lomnija. Umrta je od upale pluća, krajem januara. Leon je imao nepunih godinu dana. Moj deda Žak tek je navršio devet. U kafanu na uglu ulica Madam i Sen Silpis verovatno je ušao sa svojim deda-stricem Vilijamom. Deda-stric je smatrao da nije za Žaka da u tom uzrastu bira u prodavnici pogrebni venac. Ostavio ga je u krčmi, za stolom, uz šolju kuvanog vina.

Žak je tad prvi put boravio van Mauricijusa. Sve mu je u Francuskoj izgledalo veličanstveno i zastrašujuće, petospratnice, kretanje kočija po kolovozu, vozovi, visoki odžaci monparnaskih javnih kupatila koji

su bljuvali crn dim u sivo nebo, smetovi duž parkova, a naročito ljudi što su se u gustoj, zbijenoj gomili sudarali, gurali, žurili. Lica su im bila bleđa, zarasla u bradu, nosili su cilindre, pelerine postavljene krznom, štapove, kamašne. Žene su imale sto slojeva podsuknji, korseta, haljina, kaputa, a na njihovim sitnim glavama s velikim punđama stajali su iglama pričvršćeni čudnovati šeširi s malim velom. Žak je morao da se pribija uz deda-strica Vilijama, sa svojom šačicom zgnječenom u džinovskoj šapi. Nije razumeo neobičan govor ljudi u tom gradu, nije umeo da odgovori na pitanja svojih malih susetki. One su govorile: „Što je glup!” Nazivale su ga zvekanom, brljivcem. Pred majčinu smrt, provodio je sve vreme s deda-stricem Vilijamom. Bilo mu je strašno da sluša majku kako se guši, da gleda njenu lepu crnu kosu rasutu po jastuku. Antoan je bio skrhan. U poslednjim danima, Amalija više nije prepoznavala čak ni svog sinčića, ni bebu. Bulaznila je. Mislila je da je opet u očevoj kući, na obali Hulija, iščekuje ispod trema dolazak kiše.

Major Čarls Vilijam smestio se u mali stan u Ulici Sen Silpis, iznad prodavnice crkvenih kičERICA, da bi bio uz Amaliju – Evroazijku, kako ju je moja porodica zvala. Otkako joj je, u vreme pobune *sepoy*¹, njegov brat pružio utočište kad je lutala šumom u okolini Alahabada, činila je deo porodice. Nakon što mu se brat upokojio, Amalija je postala njegovo jedinče, njegova ljubav. Kad je otišla, te zime, umalo nije umro. Ostao je u Parizu kako bi se starao o dvojici dečaka, pošto Antoan to više nije bio u stanju. Potom se povukao u London. Danas se više ništa ne zna o porodici Vilijam. Drama oko Amalijine smrti prekinula je sve veze.

Aršamboovi su postali prokaženo pleme. Istini za volju, da nije bilo razlaza s Poglavarom, sve bi se bez sumnje drugačije odigralo. Amalija bi ostala na „Ani”, a mi bismo sačuvali svoje parče zemlje, poreklo, domovinu.

U Parizu, te zime, sve je bilo sumorno. Kada je stigao, Antoan je otkrio da se najveći deo njegovog imetka – deo „Ane” koji mu je pripadao – istopio. U godinama provedenim u Parizu, posle venčanja, trošio je nemilice. Hteo je da zablesne Amaliju, da zablesne samoga sebe. Opljačkali su ga sumnjivi poslovni ljudi, činovnici i beležnici. Antoan je bio sanjar. Najviše se zanimao

¹ *Sepoy(s)* (engl.): indijski vojnik u službi britanskih kolonijalnih vlasti. (Prim. prev.)

za pesništvo, književnost. Ulagao je u varke. U nepostojeće zemljište za povrtnjake, zamišljene željezničke pruge. Našavši se daleko od Mauricijusa, izgubio je svoju ljušturu, oklop, nije više imao nikakve zaštite. A postojala je tu i mržnja Aleksandra Aršambova prema tom polubratu koji se poput uljeza pojavio u njegovoj sedmoj godini, polubratu koji mu nije nalikovao, onako neozbiljan, površan. Aleksandar nije morao ništa da učini. Kad je brat počeo da propada, imao je samo da gleda njegov sunovrat.

Dakle, krajem tog januara 1872, dok Amalija umire, Major odvodi Žaka u Ulicu Sen Silpis i ostavlja ga u krčmi, na uglu nasuprot prodavnice crkvenih kičERICA. Žak je više puta zastajao pred izlogom prodavnice (firma „Šove”), kako bi razgledao sve te neobične, pomalo zastrašujuće stvari, raspeća, Bogorodice, medaljone, vence i crne mermerne ploče. Čak ga je vlasnik prodavnice jednom oslovio, dok je on čekao deda-strica Vilijama, koji je malo zaostao. Stari gospodin ćelave glave, očiju plavih poput nezaboravka, kakve Žak nikad pre nije video. Krčma, prekoputa ulice, u nekom smislu deluje zabrinjavajuće. Kad se zastakljena vrata otvore, izleti larma, grohotan smeh. Ali Major je tu stalan gost. Voli da sedi i pije kuvano vino, i usput vuče dim iz lule i gladi duge crne brkove.

Moj deda Žak nikad mi nije o tome pričao. Pretkraj života, kad se nastanio na Monparnasu, bio je ćutljiv, pušio je cigaretu za cigaretom, uz novine, koje je čitao do besvesti, i nije se bavio mnome, malim detetom. Sve mi je ispričala moja baka Suzana. Baka je najviše volela da priča priče. Većinom su bile izmišljene, a govorile su o prepredenom majmunu po imenu Zami. Međutim, s vremena na vreme ispričala bi neku istinitu. Tad bi me upozorila: „Dobro obrati pažnju. Ovo što ću ti ispričati potpuno je verodostojno, ništa nisam dodavala. Kad budeš imao decu, moraćeš isto to da im ispričaš, tačno onako kako si čuo od mene.” Mnogo sam voleo baku Suzanu. Bila je oniža žena, prilično zaobljena, lepog lica s tananim nosom i malim ustima, i sivim očima uveličanim iza naočara za blizinu. Imala je sedu kosu, kratko ošišanu, što je u ono vreme izazivalo čuđenje. Govorila je kako je prva nosila takvu frizuru. Imao sam četrnaest godina kad je umrla, 54, šest godina posle mog dede. Mnogo sam bio tužan. Ušao sam u

sobu s navučenim zavesama, gde je ležala kao da spava, i dalje veoma čista i uredna, u svom krevetu od brušenog mesinga. Dodirnuo sam joj čelo i ledene obraze. Sećam se velikih kolutova pod njenim kopcima. Hteo sam još da gledam svetlosivu boju njenih dužica.

Ona je sačuvala sve knjige. Kad se moj deda poslednji put vratio na Mauricijus, 1919, radi konačnog izmirenja računa posle Aleksandrove smrti, zatražila je od njega da odande ponese sve knjige. Većinu je Antoan u mladosti sakupio u Parizu, a posle njegovog odlaska ostale su u paviljonu „Kometa” (tako nazvanom zato što je podignut u vreme prolaska velike komete 1834, pa je na vrhu nosio drvenu rezbariju ukrašenu čuvenim meteorom), u tri velike biblioteke od mahagonija. Svim tim zbirkama pesama i filozofskim traktatima i putopisima ona je pridodala sopstvene knjige, pesnike koje je volela, Šelija, Longfeloua, Igoa, Erediju, Verlena. Ponekad mi je čitala pesme. Imala je blag i topao glas koji je odudarao od dubokog glasa mog oca. Moja majka volela je da je sluša. Govorila je kako je Suzana trebalo da bude glumica. Omiljena Suzanina pesma bila je Longfelouova *Fata Morgana*.

*O sweet illusions of Song
That tempt me everywhere,
In the lonely fields, and the throng
Of the crowded thoroughfare!...*

Ostalo mi je to u sećanju. Jednog dana, nakon što mi je pročitala: „Plače u srcu mome / ko što nad gradom kiši”², ispričala mi je šta se desilo one večeri, u Ulici Sen Silpis, kad je Amalija umrla, i kad je moj deda ušao u tavernu. Bilo je veče, mrak, možda je padala kiša. Nisam više sasvim siguran u vezi s nekim pojedinostima, čini mi se da sam sve to sanjao, da sam dodao sopstvene uspomene – nasuprot bakinim preporukama. Kad sam prvi put došao u Pariz, s majkom, iz Lorijana, odakle smo krenuli da se sastanemo s mojim ocem, koji je posle rata demobilisan, još je trajalo

² Pol Verlen: „Plače u srcu mome” (Paul Verlaine: *Il pleure dans mon coeur*), u: Paul Verlaine: „Pjesme”, August Cesarec, Zagreb, 1988, str. 49. Preveo Nikola Milićević. (Prim. prev.)

to isto razdoblje, sa istim razorenim gradom, mračnim ulicama šibanim kišom, nečim sumornim i siromašnim, smradom peći koje su ubundani starci ložili čime god su mogli, daskama, hartijama, koksnim prahom.

Katkad mi se čini da sam lično to doživio. Ili da sam *drugi* Leon, onaj što je zauvek nestao, i da mi je Žak sve ispričao kad sam bio dete. Sve o zagrejanj, zadimljenoj krčmi, oštrom vonju duvana i ljutom mirisu apsinta. Jednom devetogodišnjaku to mora da je izgledalo kao ulazak na vrata pakla.

Major je odveo Žaka do stola u dnu kafane. U tom lokalu jedu se čorbast pasulj, hleb, ispijaju krčazi kuvanog vina. Stalni gosti većinom su studenti iz Latinskog kvarta, medicinari, ili umetnici koji žive u ateljeima u okolini Monparnasa, u Falgijerovoj ulici. Verovatno ima i kojekakvih klošara, mladih skitnica odevenih poput kozaka, posrnulih devojaka, što ne brine deda-strica Vilijama, ali ipak, čudno je to mesto da se ostavi jedan dečak, iako od mraza puca i drvo i kamen. Major je slobodouman, antiklerikalan. Pristao je da se usvojena kći njegovog brata uda za Antoana samo zato što on nije nalikovao na *grands mounes*³ s Mauricijusa, egoiste i konformiste.

Antoan se oženio Amalijom ne razmišljajući. Zaljubio se u tu lepu, tako tamnoputu, egzotičnu devojku, koju je upoznao na brodu, kad je putovala u Francusku na kurs za guvernante. Evroazijka, pa još sa engleskim imenom. Tek što su se vratili na Mauricijus kako bi se nastanili u kući na „Ani”, u renoviranom paviljonu „Kometa”, Amalija je uvidela koliko je pogrešila. Izdržala je skoro deset godina, pošto je Antoan uporno terao svoje, nije želeo da shvati. Verovao je da još ima neka prava, da može da odlučuje, bira, nameće bratu svoje stavove. A već je, i ne znajući, sve izgubio. Šećerana je bila pod hipotekom, procenat od predstojećih prinosa ne bi bio dovoljan da se plate dugovi. Amalija je verovatno odmah shvatila, instinkt ju je upozorio da niko tamo – pogotovo ne Aleksandar i članovi Moralnog poretka – neće Antoanu oprostiti lakomislenost, neozbiljnost. Za nju u takvom društvu nije bilo mesta. Kad su krenuli natrag u Evropu, s novorođenim Leonom, Antoan je možda uistinu verovao da će se jednog

³ *Grand(s) moune(s)* – na kreolskom: važni ljudi, uglednici, uglavnom iz redova belih kolonista. (Prim. prev.)

dana vratiti. Ali ona je znala da odlaze zauvek. Kao da je već u sebi osećala samrtnu studen.

Sve sam to ja shvatio tek mnogo kasnije, kad više nije bilo Suzane da mi priča priče. Žak sedi sam za stolom, u dnu krčme, sve upija pogledom. Neobična je pomisao da se na drugoj strani raskrsnice nalazi prodavnica crkvenih kičERICA u kojoj Major bira venac za Amaliju. Dok se on vratio, na sto su stigle činiJA čorbastog pasulja i šolja kivanog vina. Major je veoma visok, veoma snažan, preplanuo kao Ciganin. Verovatno mu se te večeri naročito sviđa atmosfera u krčmi, puna uzvika, dernjave pesnika alkoholičara, peckanja i psovki medicinara. Pokazuje Žaku nekog čovEka što sedi za stolom na drugom kraju sale, niskog punačkog gospodina, proćelavog, negovane brade, s dugom lulom. „Vidiš? Onaj čovek tamo, to je Pol Verlen, veliki pesnik.” Tad se vrata kafane naglo otvaraju, i na pragu se pojavljuje neki mlad čovek, momak, dečjeg lika. Visok je, izraz lica mu je grub, pogled mutan od alkohola. Stoji na pragu, izvikuje uvrede, pretnje, izaziva prisutne poput vašarskog snagatora, vitla pesnicama. Dvojica konobara hoće da ga izbace, ali on ih gura, udara. Žak je prestrašen, pribija se uz Majora, koristi ga kao bedem. Ludilo muti pogled momka što stoji na vratima, njegova vika odjekuje u utišanoj sali. A onda od stola na suprotnoj strani ustaje bradati gospodin. Odeven je u dug elegantan kaput i oko vrata nosi preterano veliku maramu. Mirno prilazi vratima, obraća se momku. Niko ne čuje šta mu govori, ali uspeva da ga smiri. Uzima ga podruku i zajedno izlaze u noć. Pre nego što je izašao, momak se osvrnuo. Kosa mu je raščupana, bluza rašivena kod rukava. Još jednom onim tvrdim, pretećim pogledom prelazi po prisutnima, i dvojica ljudi udaljavaju se, ostaje samo oblak ledenog vazduha što načas kruži po sali. „Ko je to?“, upitao je Žak. „To? Niko, običan probisvet.” Siguran sam da je tu reć upotrebila baka Suzana, govoreći o Rembou: probisvet. Međutim, više puta čitala mi je stihove koje je napisao taj probisvet, a ja nisam najbolje shvatao njihovu čudnu muziku, mutnu poput pogleda kojim je prelazio po kafanskoj sali.

Leta osamdesete, u nedelji koja je prethodila mom polasku na Mauricijus, potražio sam krčmu u kojoj je moj deda video probisveta. Na uglu Ulice

Madam stvarno postoji prodavnica crkvenih predmeta, iznad koje je major Vilijam iznajmio stan. Na pločniku preko puta, malo pre ugla, spazio sam oronuo, napušten lokal, s niskim vratima i onim starinskim kopcima iz jednog dela, što se svako veče kače na prozore. Poželeo sam da tu bude vinar kod koga je Major odveo mog dedu, ozloglašena krčma u kojoj se one večeri Verlen sastao s Remboom. Čitave te prve nedelje juna, hodao sam pariskim ulicama kao što nisam od tinejdžerskih dana. Vreme je bilo predivno, po bistrom nebu jurili su oblaci. Žene su nosile letnje haljine, bašte kafea bile su krcate.

Obišao sam sve ulice u kojima je Rembo bio, video sva mesta gde je stanovao, Ulicu Kampanj premijer, od koje ništa nije ostalo, pa Latinski kvart, Ulicu Mesje le Prens, Ulicu Sent Andre dez Ar, Ulicu Serpant, kuću na uglu Ulice Otfej, hotel „Lis” sa zardalim gvozdanim fenjerom koji mu je verovatno osvetljavao korake, pročelja kuća onakva kakva je on video. Čak sam u hotelu „Klini”, u Ulici Viktora Kuzena, uzeo sobu na poslednjem spratu, skućenu trapezastu sobu rasklimanog poda. Zamišljao sam da je u toj sobi Rembo boravio te 1872, kada ga je ceo Pariz izgonio. Isti zidovi, ista vrata, isti visok prozor što iznad krovova gleda na neko dvorište, prozor kroz koji ga je budilo popodneвно sunce. Prokrstaro sam okolnim ulicama, odsutan, nisam video automobile, nisam se obazirao na ljude, kao da sam zaista doticao početak jednog vremena.

Tada su Žak i Leon bili složni, dva nerazdvojna brata, jedini preživeli iz nekog nestalog doba, sastajali su se svakog raspusta, iz godine u godinu, sve do te 1891, koja objavljuje njihov povratak na Mauricijus i razlaz. Do te godine kada je Leon postao Nestali, zauvek.

Tuda, tim ulicama, Rembo je hodao u proleće, pre polaska na svoje putovanje bez kraja. Na Moberovom trgu, uveče, pijani klošari i dalje šire kartone na kojima zaspivaju uz zvuke kola. Možda jedino oni u svojim snovima zaista dotiču vreme kojeg više nema. Nepomični su ostali, a on, putnik, obišao je planetu s kraja na kraj. I dok je napuštao sve da bi otišao u Aden i Harar, pod nebo što prži do kostiju, Žak i Leon su rasli, učili da žive u samoći. Leon je naučio napamet *Pijani brod*, *Samoglasnike*, *Zasele*, koje mu je Žak prepisao u školske sveske. Već je sanjao o odlasku, već je

znao. Znao je da će se jednog dana naći tamo, vratiće se u kuću na „Ani”, ne kao onaj ko ponovo dolazi na svoje dobro, nego ko bi da postane neko nov, da i njega prže nebo i more.

Sada ga razumem. Sve je počelo u krčmi u Sen Silpisu, jedne zimske večeri 1872. Tako sam ja postao Leon Aršambo, Nestali.

U Ulici Sen Žak broj 175 pronašao sam „Akademiju apsinta”. Lepa je to građevina, s onim oljuštenim zidom i krovovima u više nivoa, na kojima je škripljac mestimično zamenjen tablama talasastog lima. „Akademija” je postala pakistanski restoran. Ulazi se i dalje kroz ista naherena vrata, koja vode u dugu mračnu salu, malo ukopanu. Za jednim stolom, pakistanski kuvari ljuštili su nad loncem tikvice i repu. Pogledali su me podozrivo. „Kako se pre zvalo ovo mesto?”, upitao sam. Nisam se nadao da bi mi pomenuli „Akademiju apsinta”. Posle konsultacija sa ostalima, jedan od njih odgovorio mi je: „Ovo se ranije zvalo 'Gran sel'”. Pored restorana nalaze se kolska vrata što vode u veliko kaldrmisano unutrašnje dvorište, sasvim propalo. Neki veoma tamnopusit momak sedi u uglu, nakostrešen kao mačak. One zime, pijan od apsinta, Rembo se u tom dvorištu tukao sa zamišljenim protivnicima, i možda je seo u taj isti ugao, leđima uza zid, i zaspao na kaldrmi, u crnoj rosi praskozorja.

Hodao sam svim tim ulicama, kao da spavam otvorenih očiju, kako bih čuo zvuk onog neugaslog života. Kao da sam video očima besa, kao da sam osećao grimasu uništenog detinjstva na licu, kosu umršenu i ukrućenu od nespavanja, leđa povijena od malaksalosti. Posle svih onih godina putovanja, i posle rastanka od Andree – svega što smo jedno drugom rekli, svega što smo jedno drugom priredili, što se više nije moglo ispraviti – u Parizu sam kao u tranzitu, nekoliko sati dok ne sednem opet u avion koji leti na kraj sveta. Studenti na ulicama oko Sorbone, u baštama kafea. Pariz je u junu čaroban. Na sve strane zlatni prah, polen, odsjaji, blesak sunca u devojačkoj kosi. Ja još osećam na sebi prašinu s loših puteva, po Kolumbiji, Jukatanu. Blato panamskih reka osušilo mi se u kosi, u odeći, crveni prah škripi mi među zubima. Kad sam ušao u kancelariju meksičke

Službe za kulturu kako bih se prijavio na mesto profesora po ugovoru u Kampečeu (prethodni je nešto ranije ubijen u nekom obračunu između homoseksualaca), dežurni birokrata, sitan gospodin u odelu iz kolonijalne epohe, s prugastom kravatom, tiho mi je rekao: „Svaki dan viđam takve kao što ste vi, s rancima, dođu da mi traže pare, ili posô, a onda odu i nikad više ne čujem ništa o njima.”

U Latinskom kvartu nema više nikoga iz mojih studentskih dana. Kaldrma iz maja 68. presvučena je asfaltom. Ima saobraćajnih gužvi. Prigradski vozovi živi su odrani, skajana sedišta flomasterom išarana grafitima, isečena skalpelom. Niko me ne vidi, na trenutke mi se čini da sam postao nevidljiv. Kome sam potreban? Ne znam zašto, otišao sam na „Roasi” da gledam kako poleću avioni. Kad mi je bilo deset godina, baka Suzana odvela me je na „Burže”. Volela je da gleda kako se avioni lagano penju u nebo. Ne bi u njih sela ni za šta na svetu. „Nikad neću ući u te njihove futrole za tompus.” Ali volela je da ih vidi kako poleću. Danas na aerodromima više nema ništa takvo da se vidi, ali ipak ima mirisa putovanja. I imena: Delhi, Bangkok, Brisel, Rio, Dakar. Poput muzike sfera, pesme svemira. Te noći spavao sam na klupici, kao da ću sutradan otići. Kao da je zaista postojalo neko odredište. Tako sam rešio da odem na Mauricijus.

On, koji hoda gradskim ulicama, pogleda zamagljenog od besa, s onom svojom tankom, malo uvučenom donjom usnom, zbog koje mu brada izgleda veoma jaka (istu falinku imala je i Izabela), s nepravilnom linijom vlasišta i grivom zarobljenom pod okruglim šeširićem kakav nose Indijanci iz Ajakuča. Zvuk njegovih potkovanih cipela po pločniku Ulice Viktora Kuzena, Ulice Serpant. Pariz je već previše skućen za njega, većito iste ulice, iste zgrade s prozorima zagrađenim zavesama, ista nepristupačna lica, ljudi nalik neukim poglavarima, pa one vojničke kape, oni šeširi, perike, špicaste kragne, uštirkani plastroni, oni redengoti, prsluci, pantalone zakačene trakom ispod tabana, i žute kamašne, one lakovane čizmice napravljene po meri, oni štapovi-mačevi i oni crni kišobrani. Nije li, onda, poezija jedna buržujaska stvar, nešto kao budžetski balans, crna beležnica

u koju se upisuju *assets* i *liabilities*, imovina i rashodi? Nekad ima uzleta, uzvika i uzdaha, zanosa, potresanja. Ima onih andraka što padaju, bogatih rima, opkoračenja, sinkopa. U lokalu vinara iz Ulice Madam, Arturov glas naglašava svaku stancu: „Jebote!” Već više nije zabavan. Nervira. Plaši. Kroz vrata se vidi noć, otvor je tako uzak i nizak, kao rupa afričkog tvora, a on stoji, džinovsko dete stegnutih pesnica, lice mu je u senci, kosa u neredu, tesna seljačka bluza rašiva se kod rukava jer se on svake noći tuče, i izvikuje psovke, prostakluke, preti da će baciti na pod svakoga ko mu priđe. Prisutni čute, boje se. Eto istinskog osećanja, snažnog, mračnog. A ne vetar što vrti vetrenjače, ni kadenca u bogatim rimama, ono „a!”, ono „o!” i blag miris holandskog duvana. Njegov tamnoplav pogled prelazi preko očiju mog dede, ulazi u njega (a preko njega u mene) i više ga ne napušta. Vrata kroz koja se vidi noć, mladi pijani probisvet koji izaziva prisutne. I onda više ništa do Adena.

Moja baka Suzana, koja čita *Pijani brod*, ili *Zoru*, glasom kakvim čita Longfelouove pesme. Poezija jednog probisveta. Anđeosko lice, razbarušena kosa, i onaj zao pogled, mutan, pogled koji ne može da se upre ni u šta, ni u koga. Pariske ulice, uske i mračne, što ga izgone. Dvorišta zgrada kao karavan-saraji, gde napušteni ljudi spavaju na kartonima. I magla što prekriva dolinu Meze, ujutro, u Šarlevilu. Hladnoća, tiho sivilo neba, vrane u poljima cvekle. Može li se od toga izlečiti, osloboditi? Nebo koje se ne vidi. Pariz kao klopka. „Ah, šta ja tamo da radim?”

Mislim upravo na Leona Aršambo. Na Nestalog, onog što se pobunio protiv Moralnog poretka i Sinarhije, a onda otišao s voljenom ženom i nikad se nije vratio. U vreme kada Antoan umire od upale mozga, osamdesetih (1884?), Leon ima dvanaestak godina. Žak je već otišao u London, na studije medicine, verovatno stanuje kod majora Vilijama. Leon boravi u internatu, najpre u Lorijanu, pa u Rijel Malmezou, kod čuvene gđe Le Ber. U besanim noćima, prolazi kroz spavaonicu do velikih prozora s rešetkama, iznad sparuašenog dvorišta, kako bi čuo zvuke mora.

U tom razdoblju, pod uticajem svog nastavnika, g. Moroa – koji je prethodno predavao Žaku, a baka Suzana pričala mi je o njemu kao da ga je poznavala – čita pesnike, Rišpena, Erediju, Bodelera, Verlenu, Remboove

stihove koje mu je Žak prepisao iz brojeva *Voga*⁴ – *Zatečene, Bištenja, Zasele*, sonet *Samoglasnici*, a iz antologije iz 1888, pesmu *Spavač u dolu*, koju je moja baka, kako je govorila, naučila od njega. Iz *Ukletih pesnika*, koje je g. Moro kupio čim su se pojavili, prepisao je u školsku svesku *Pijani brod*, i kao kakvu molitvu izgovarao ga svake večeri. Isto tako, zabranjene Bodlerove pesme, koje je čitao prethodnog proleća, na času govorništva. *Prokletnice, Litanije satani, Neprijatelj*:

*O boli! O boli! Vreme život tlači,
Neprijatelj mračni što nam srce kida
Od naše je krvi istekle sve jači.*⁵

Upravo je Leonu grad skučen. Uglovi kuća kao klinovi koji mu se zabijaju u telo, tačka nedogleda bulevara kao sečivo što reže. Kejevi potopljeni pod purpurnim injem. Možda i on tog leta, kao ja, provodi dane zatvoren u sobi u hotelu blizu stanice Sen Lazar. Izlazi tek kad padne noć, lunja obližnjim ulicama, do Trga Blanš, ili ka Bitu, gleda Pariz kako se guši u sopstvenom dahu. Tog leta (početkom avgusta 90), Žak dolazi po njega i odvodi ga u Englesku. Hoće da ga upozna sa Suzanom Morel, Reinionjankom, kojom se nedavno oženio u Londonu. Svi zajedno odlaze vozom do obale mora, do Hejstingsa. Baka mi je samo jednom pomenula to leto. Možda zato što se o sreći ne priča. Samo je jednom opisala nebo bez oblaka, mlak vetar, i kupanje u moru, kad su gurali kabine s dva točka do samih talasa. Uveče ostaju napolju, sede na molu, i Suzana čita pesme, Longfelouovu *Birds of Passage*:

*Black shadows fall
From the lindens tall,
That lift aloft their massive wall
Against the Southern Sky...*

⁴ *La Vogue* (fr.): francuski književni časopis iz XIX veka. (Prim. prev.)

⁵ Šarl Bodler: „Neprijatelj” (Charles Baudelaire: *L'ennemi*), iz: „Izabrane pjesme”, Svetlost, Sarajevo, 1981, str. 32. Preveo: Kolja Mićević. (Prim. prev.)

i Bodlerovu:

*Uvek će te, slobodni čoveče, srce vući
Moru, tvome zrcalu⁶, itd.*

Leon se verovatno prvi put oseća jakim, oseća toplinu ljubavi, složnost porodice. Na šljunkovitoj plaži leže sve troje, Suzana između dva brata. Leon naslanja glavu na Suzanino rame, tako glatko, udiše miris njene kose. Samo na tren, tog leta, gleda tragove meteorita na crnom nebu, iznad mora. Pre nego što se sve raspadne.

Moram se ipak vratiti u Pariz ako hoću dobro da razumem. U onu krčmu u Ulici Madam, do onih vrata na kojima se pojavljuje pijan i neočešljan tinejdžer što se klati u dovratku, usta punih pogrda i pogleda pomućenog ludilom. Kao da je posle njega počelo sve potucanje, gubitak kuće na „Ani”, propast Aršamboovih. Onu sliku preneo je Leonu, a onda, preko Suzane, meni. Danas je u meni, pomešana s mojim životom, zatvorena u mom sećanju. Šta ostaje od osećanja, snova, želja, kad nestanemo? Čovek iz Adena, trovač iz Harara, jesu li ista osoba kao mahniti tinejdžer što je jedne noći gurnuo vrata kafane u Ulici Madam, prešao tmurnim pogledom po devetogodišnjem dečaku koji je bio moj deda? Hodam svim tim ulicama, čujem svoje potpetice kako odzvanjaju u noći, Ulicom Viktora Kuzena, Ulicom Serpant, Moberovim trgom, ulicama Kontreskarpa. Onaj koga tražim više nema imena. On je nešto manje od senke, manje od traga, manje od utvare. U meni je, kao titraj, kao želja, kao zanos mašte, trzaj srca, kako bih bolje uzleteo. Sutra, inače, krećem avionom na drugu stranu sveta. Na drugi kraj vremena.

⁶ Šarl Bodler: „Čovek i more” (Charles Baudelaire: *L'homme et la mer*), iz: „Izabrane pjesme”, Svjetlost, Sarajevo, 1981, str. 36. Preveo: Nikola Bertolino. (Prim. prev.)

Trovač

Mislim na more u Adenu, onakvo kakvo je video moj deda, sa Suzanom i Leonom, s palube *Ave*, ujutro 8. maja 1891, more glatko kao ogledalo, pod nebom bez oblaka. U osam sati već je vrelo kao u rerni, četrdeset jedan stepen u hladu, što je, kažu, predujam za nastupajuće godišnje doba. Zamišljam putnike na gornjoj palubi, one koji uživaju u preimućtvima ležaljki i mekog povetarca što mreška vodu, i one druge, doseljenike, arapske trgovce, koji leže na golom podu donje palube, guše se u hodnicima.

Šta je navelo Žaka i Leona da se ukrcaju na šalupu koja vozi do obale i nazad? Izrovan predeo zaliva, rt Stimer, goli brežuljak sa signalnim stubom na vrhu, krivina Kresenta, niz zgradurina okrećenih u belo, i na njegovom kraju pompezno zdanje Telegrafske kompanije, a u sredini zaliva nedovršen gat, propali ponton od trupaca i komada lave, za koji su privezani mali arapski ribarski jedrenjaci.

Možda dosada, utisak da su zatvorenici u plovećem gradu, beskonačna četrdesetosmočasovna stanka, dok zamenik kapetana nadgleda istovar robe a dereglija ide tamo-amo noseći do pontona džakove brašna i krompira, gajbe jabuka, restlove britanskog pamuka, dragocene sapune.

Šalupa je velika brza barka koju opslužuje šest somalskih mornara. Vlasništvo je luke, a može da ponese pozamašnu količinu najosetljivije robe, alatki, lekova. Žak je seo na pramac, na klupu, kao što priliči lekaru u besprekornom sivom odelu, s panama šeširom. Leon, gologlav, u košulji, posadio se na sanduke. Gleda vodu kako klizi duž trupa, metalnoplava, nalik jezerskoj, i crnu liniju obale, sasvim blizu.

Suzana nije pošla. Još od Sueca muči je vrućina. Prethodne noći jedva je disala. Htela je da ostane na palubi do jutra, iako su s obale dolazili komarci. Vetar je meo po brodu, od njega su je pekli kapci kao od groznice.

Ujutro, dotakla je po ruci Žaka, koji je spavao kraj nje, na drvenoj palubi. „Pomiriši ovo, udahni... Divno je!” Nisu shvatili da je *Ava* ušla u Adenski zaliv. Sada je sa zorom dolazio povetarac s kopna, donoseći svežinu i miris pustinje. „Tako bih volela da krenemo dalje, da se opet nađemo na moru.” Suzana je nestrpljiva otkako su u Marselju seli u voz. Od *Ave*, te gvozdene kupole sa zakivcima, koja titra i smrdi na mast, pripada joj muka. Usputna stajanja ne zanimaju je. Ona čeka Mauricijus, šiljate vrhove koje joj je Žak opisao, uzdignute iznad obzorja, sa zakačenim oblacima. Tu zemlju koju je želela da nazove svojom.

Te noći, na Crvenom moru, gledala je zvezde. Nebo je bilo boje indiga. „Kako je lepo...” Žak joj je govorio imena sazvežđa, pokazao joj najsjajniju zvezdu, blizu horizonta: Aldebaran. Čak joj je rekao njeno indijsko ime, *Rohini*, koje je pamtio iz detinjstva.

Sada je zaspala u kabini, potpuno naga pod čaršavom natopljenim znojem. Kad su kretali, poljubila je Leona i rekla: „Nemoj da se izgubiš!”

Na pramcu barke, Leona takođe peku oči. Sunce mu je već potamnilo kožu lica, ruku. Zbog kovrdžave kose verovatno podseća na indijskog malog od palube. I on jedva čeka da stigne, da dodirne zemlju gde je rođen. Takvog ga zamišljam, oči crne poput gagata, iskra što blista u njima. Ne setan pogled Aršamboovih, nego groznica od koje je gorela Evroazijka, žed za pustolovinom.

Obala je duga prašnjava avenija što zavija do rta Stimer, ka istoku. Iznad trgovačkih zgrada, carinarnica, skladišta, bolnice, uzdiže se crni rub kratera. Nešto dalje, u sivoj izmaglici, ukazuju se prvi pustinjski brežuljci Arabije, grubo istesani, boje peska, s dugom belom trakom na mestima gde je glina izbila na površinu. Žega je neopisiva. Tek je pola devet, a vazduh već treperi nad gradom, po prašnjavim kejevima. Amalini su počeli da istovaruju deregliju, gomilaju sanduke na putu, ispred pontona. Svuda prašina, zunzare. Džinovske osolike muve zuje oko gajbi s jabukama. Malo u pozadini, čekaju nosači s ručnim kolicima. To su visoki crnci iz plemena Isa, odeveni samo u dronjavu suknju, tela prekrivenog tankom skramom koja podseća na brašno. Iza njih, pod velikim crnim kišobranima, figure ljudi koji u Adenu predstavljaju civilizaciju – ono što liči na nju: arapskih